

NIHAD DOSTOVIĆ
(Sarajevo)

JANIČARI U SVJETLU
TUZLANSKOG SIDŽILA 1644-1646. GODINE*

Sažetak

Ovaj rad daje kraću analizu pojedinih podataka o janičarima u Tuzlanskom kraju koji su upisani u dokumente Tuzlanskog sidžila. Sidžil je iz 1054-55/1644-46. godine i čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu kao dio ostavine Osman Asaf-ef. Sokolovića. Mnogi kraći i duži upisi u Sidžilu koji se tiču janičara daju bolji uvid u historiju janičara Tuzlanskog kraja a i Osmanske države na tim područjima. U samom Tuzlanskom sidžilu janičari su upisani u velikom broju dokumenata bilo kao sami akteri nekog čina ili samo kao svjedoci, što govori o njihovoj brojnosti i prisutnosti u svim sferama života. Ono što je posebno interesantno jeste da dosta janičara u Tuzlanskom sidžilu jasno navodi svoje nemuslimansko porijeklo, neki čak navode svoje pretke i par generacija unazad, čime se jasno opovrgava tvrdnja balkanskih histriografija da je prelazak na islam značilo i smrt sjećanja. Pored toga autor na osnovu podatka u širi kontekst stavlja i problem janičarskog nasilja koje je bilo odraz nezadovoljstva prema tadašnjoj vlasti raznih grupa, a ne samo janičara, i očito se vidi da to nasilje nije bilo usmjereno prema određenim vjerskim ili etničkim zajednicama pod zaštitom Osmanske države. S obzirom da je veliki broj upisa u kojima se spominju janičari i koje je nemoguće obraditi sve u jednom radu, ovaj rad je jedan mali doprinos još uvijek u potpunosti nerasvijetljenoj historiji janičara kako na području Bosne i Hercegovine tako i na ostalim područjima na kojima su vladali Osmanlije.

Ključne riječi: janičari, devširma, tvrđavske posade, Poturi, Kadiluk Obiju Tuzla (Memlehateyn), kul, gulâm, baša (beşe), serdâr, râcil, vojno-radna migracija, janičarsko nasilje.

* Ovaj rad je prezentiran na Naučnom skupu “Kulturno-historijski tokovi u Bosni od 15. do 19. stoljeća” održanom između 15-17. maja 2015. godine kojim je obilježeno 65 godina rada Orijentalnog instituta u Sarajevu.

Janičarski red predstavljao je jednu od okosnica osmanskog vojnog uređenja. Samim tim, janičari su igrali jednu od ključnih uloga u osmanskom osvajanju Balkana i Bosne, te u uspostavljanju osmanskog državnog i društvenog poretka, kako u Bosni tako i na Balkanu. Iako je ta važna uloga janičara odavno primijećena u historiografiji osmanske Bosne, ni danas ne postoji detaljnija monografija o ulozi janičara u bosanskoj historiji¹. Znamo nešto više o najranijoj historiji janičara u Bosni i njihovoj ulozi u nastanku osmanskih tvrđavskih posada na tom području². Druga donekle obrađivana tema jeste fenomen uzimanja muslimanske bosanske djece u janičare kao jedna od specifičnosti osmanske Bosne³. Treća više obrađivana problematika jeste mjesto janičara u bosanskoj političkoj, društvenoj i ekonomskoj historiji XVIII i XIX vijeka⁴. Može se reći da je najveća nepoznanica u historiji bosanskih janičara XVII vijek. Cilj ovog rada je da unese nove podatke i postavi neka nova pitanja i probleme u vezi sa historijom bosanskih janičara, kako u XVII vijeku, tako i šire. Napominjemo da smatramo da je preuranjeno donositi bilo kakve generalne sudove i ocjene u vezi sa historijom bosanskih janičara u bilo kom razdoblju. Izgleda da će i neke od najčešće obrađivanih tema u vezi sa janičarima kao što su pitanje islamizacije, odnosno neislamizacije bosanskih janičara; društveno ekonomska uloga janičara u Bosni u XVIII i početkom XIX vijeka; tražiti nova objašnjenja, na temelju novodostupne, mnogo obuhvatnije, arhivske građe.

Ovaj rad temelji se na analizi podataka o janičarima koji su upisani u opširne fragmente Tuzlanskog sidžila iz 1054-56. h.g/1644-45. godine, s time da su neki dokumenti nastali i pola decenije prije 1644. godine. Kako

¹ Aleksandar Matkovski, "Prilog pitanju devširme", *Prilozi za orijentalnu filologiju (POF)*, XIV-XV/1964-65, Orijentalni institut u Sarajevu (OIS), Sarajevo, 1969, 273-309; Ešref Kovačević, "Jedan dokumenat o devširmi", *POF*, XXII-XXIII/1972-73, OIS, Sarajevo, 1976, 203-209. (dalje: E. Kovačević, "Jedan dokumenat o devširmi"). Kovačević navodi najznačajniju literaturu o *devširmi* i janičarima u Bosni i na Balkanu koja je do tada bila objavljena. Generalno o *devširmi* i janičarima vidi Victor Louis Ménage, "Devshirme", *Encyclopaedia of Islam*, br. II; Rhoads Murphy, *Ottoman warfare, 1500-1700*, UCL Press, London, 1999, 16-17, 27-29, 36, 43-49, 51, 55-59, i dalje.

² Adem Handžić, "O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI stoljeću (uloga države i vakufa)", *POF*, XXV/1975, OIS, Sarajevo, 1976, 133-169. (dalje: A. Handžić, "O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni...").

³ E. Kovačević, "Jedan dokumenat o devširmi".

⁴ Ahmed S. Aličić, *Uređenje Bosanskog ejaleta od 1789-1878. godine*, OIS, Posebna izdanja XI, Sarajevo, 1983; isti, *Pokret za autonomiju Bosne od 1831 do 1832. godine*, OIS, Posebna izdanja XIX, Sarajevo, 1996. (dalje: A. S. Aličić, *Pokret za autonomiju Bosne...*).

se radi o djelovodnom protokolu šerijatskog suda, a ne o specifičnom izvoru posvećenom isključivo janičarima, ovaj izvor pruža sveobuhvatniju sliku društvene historije janičara u Tuzlanskom kraju oko polovine XVII vijeka. Radi se o različitim dokumentima, prije svega to su javno-pravni, vojno-administrativni dokumenti kao sultanski fermâni i pisma namjesnika, te njihove bujuruldije. Što se tiče namjesnika susrećemo dokumente budimskih i bosanskih valija, te zborničkih sandžakbegova. Zatim slijede privatno-pravni kadijski dokumenti kao presude (*ilam*)⁵, i notarski kadijski dokumenti sa svrhom pismenog dokaza (*hüccet*)⁶. Ovaj spisak privatno-pravnih dokumenata nastavlja se ličnim privatno-pravnim dokumentima kao što su tapije, temesuci i marifetname⁷. Ove dvije zadnje pomenute diplomatske vrste predstavljaju pismenu potvrdu koju lice A daje licu B u jednom potpuno privatnom odnosu, a šerijatski sud, gdje se taj dokument ovjerava, ima samo ulogu notara. Na kraju spisak ovih pomenutih dokumenata koji se odnose na našu temu završava se čudnom kopijom jednog privatnog janičarskog pisma, a koje nam поближе oslikava političke igre neformalnih grupa među janičarima od tadašnje Bosne pa sve do tadašnjeg Budima.

Osnovni termin za pripadnike ovog vojnog reda u tuzlanskom sidžilu je janičar (*yeniçeri*). Termin *kul*-sultanski sluga, sultanski rob ne nalazi se u ovim fragmentima, osim u privatnom pismu koje budimski janičari šalju tuzlanskim janičarima. To je veliki kontrast u odnosu na deftere za razna područja Bosne iz XV i XVI vijeka gdje se vrlo često sreću termini *kul*⁸ odnosno njemu vrlo sličan termin *gulâm*⁹. Moglo bi se pretpostaviti

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, TTK Basımevi, Ankara, 1965, 108; Ahmet Akgündüz, *Şer'iyeye sicilleri. Osmanlı hukukunda adliye teşkilâtının yapısı ve fonksiyonları. Şer'iyeye sicillerinin toplu kataloğu, I*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1988, 29.

⁶ O *hudžetu* vidi: Vančo Boškov, "Die *hüccet*-Urkunde diplomatische Analyse", *Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombaci Dicata*, Naples, 1982, 79-87.

⁷ Ahmet Akgündüz, *Şer'iyeye sicilleri. Osmanlı hukukunda adliye teşkilâtının yapısı ve fonksiyonları, I*, 48; Aleksandar Fotić "Tapunamename on Vakuflands Contribution to the Ottoman Diplomacy", *Balkanica*, XX, 1989, 262-273; Anton Minkov, "Ottoman Tapu Title Deeds in the Eighteenth and Nineteenth Centuries: Origin, Typology and Diplomacy", *Islamic Law and Society*, VII/1, 2000, 1-29.

⁸ Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri* (İstanbul, 1931), önsöz, bâzı notlara, bibliyografya'ya ilâveler ve geniş bir indeksle yayımlayan Orhan F. Köprülü, Ötügen, İstanbul, 1981, 131; Halil İnalçık, "Ghulâm", *Encyclopaedia of Islam*, br. II.

⁹ Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, 101, 134-139; Halil İnalçık, "Ghulâm"; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti teşkilâtından Kapukulu ocakları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1943-1944, 9, 10, 90. (dalje: İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti teşkilâtından Kapukulu ocakları*).

da su termini *kul* i *gulâm* pretežno upotrebljavani za janičare vezane uz sultanov saraj i centralnu janičarsku kasarnu u Istanbulu, bilo da su isti bivali raspoređivani sa službom u Istanbul ili po pokrajinama, najčešće tvrđavama. S druge strane termin janičar u ovim fragmentima označavao bi janičare poznate kao jerlije (*yerlikulu*; *yerli yeniçeri*; *yerliler*), tj. lokalne vojne snage. Do XVII vijeka ti lokalni janičari izrasli su u jaku organizaciju na Budimskoj krajini (*Budun serhaddi*), u Bosanskom ejaletu, i Smederevskom sandžaku, da bi u XVIII i početkom XIX vijeka bili predominantni i u Rumelijskom i u Bosanskom pašaluku. Svi janičari u ovom izvoru nazivani su i *râcil*-ratnik, službenik¹⁰. Jedan vrlo učestao termin jasno ukazuje na pripadnost janičarskom redu. Radi se o tituli “baša” (osm. *beşe*), koju su uz svoje ime nosili brojni janičari¹¹. Službenički činovi janičara u Tuzlanskom sidžilu zabilježeni su kao desetari (*odabaşe*) odnosno zapovjednici nad *odama*, zatim zapovjednici srednjeg ranga poznati kao *zâbit*¹². Vrhovni zapovjednik janičara *jerlija* u određenom kadiluku bio je janičarski *serdâr*¹³. U ovom Sidžilu se spominje janičarski *serdâr* Tuzlanskog kadiluka. U jednom od dokumenata dva tuzlanska janičara potvrđuju za neku osobu da je i ona janičar i nazivaju je “naš drug u pohodu” (*sefere daşımız*)¹⁴. Ovaj popularni naziv koji jasno potiče iz narodnog govora nedvosmisleno ukazuje da su tadašnji tuzlanski janičari bili vični govoru bosanskog dijalekta osmanskog jezika kao jednog od zapadno-rumelijskih dijalekata osmanskog jezika. Takvi izrazi ne spadaju u ustaljenu sudsku terminologiju, a podsjećaju na kasniji veoma rašireni izraz za janičare općenito: *yoldaş*-drug po ratnom pohodu, koji je zabilježen i kao balkanski turcizam. U već spominjanom privatnom pismu budimskih janičara¹⁵ nalaze se pomeni termina za razne janičarske činove kao što su *re'îs*-poglavar veće jedinice, *kethüdâ* odnosno

¹⁰ Izraz *râcil* je jednina poznatog termina *ricâl*, skraćeno od *ricâl-i devlet* sa značenjem vojno-administrativni službenici. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993, 37.

¹¹ Beşe je riječ nastala kontaminacijom vulgarnog skraćivanja perzijske riječi *pâdişâh* i turske riječi *baş*-glava. A. S. Aličić, *Pokret za autonomiju Bosne...*, na više mjesta, gdje se daje objašnjenje termina baša i njegovog porijekla.

¹² Lice sa titulom *zâbit* moglo je biti zapovjednik čak i čitave janičarske tvrđavske posade. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, III, FEY Vakfı, İstanbul, 1991, 404.

¹³ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, 178-9.

¹⁴ Tuzlanski sidžil (dalje u napomenama TS), fol. 33a-1. Termin je naveden samo jednom u cijelom sidžilu i nastao je spajanjem arapske riječi *sefer* tj. pohod i stare turske riječi *daş* koja ima značenje drug, suputnik, prijatelj.

¹⁵ TS, fol. 58a-1.

ćehaja i aga u značenju janičarskog zapovjednika koji se ili nikako ili gotovo nikako ne spominju u drugim dokumentima¹⁶.

Poznato je da je većina janičara nastala kroz proces devširme, barem što se tiče perioda prije 1747. godine, kada se spominje jedna od posljednjih devširmi koja je zabilježena u zvaničnim dokumentima¹⁷. Balkanske nacionalističke historiografije imenovala su taj proces terminom *danak u krvi* i uzimale ga kao ključni dokaz za konstrukciju o "turskom jarmu". Međutim već od 1900. pojavilo se i jedno alternativno viđenje devširme, barem što se Bosne tiče. Safvet-beg Bašagić Redžepašić, koristeći relativno kasni rukopis janičarskog zakona, prepisan 1722. godine, tvrdio je da u Bosni nisu uzimana kršćanska djeca u janičare, nego da je to bila privilegija muslimanskih seljaka (Potur)¹⁸. Danas nauka zna da taj zakon nije nastao prije početka XVII vijeka, i da se u njemu odražavaju težnje istanbulskog janičarskog odžaka za ostvarivanjem posebnih privilegija u vrijeme kada su njime dominirali Bošnjaci i Albanci. Međutim, jedan od najpoznatijih turskih historičara İsmail Hakkı Uzunçarşılı¹⁹, a zatim i bosanski historičari Hamid Hadžibegić²⁰ i Ešref Kovačević²¹ objavili su pregršt dokumenata iz sredine XVI vijeka koji zaista potvrđuju da su u devširmu uzimana i muslimanska djeca, pretežno *poturska* tj. djeca iz najnižih redova muslimanskog seoskog stanovništva u tadašnjoj Bosni. To upozorenje u kombinaciji sa svjedočanstvom janičarskog zakona Adem Handžić²² je tumačio slično Bašagiću. Smatramo da treba biti oprezan i da se ne bi trebali donositi takvi kategorički sudovi. Nekoliko deftera nastalih od druge do sedme decenije XVI vijeka objavljeni su još pedesetih godina XX vijeka u Istanbulu²³. Iz njih se očito vidi da su iz raznih nahija Bosanskog i Hercegovačkog sandžaka u devširmu uzimana i kršćanska djeca. Postavlja se pitanje da li su devširmom ili nekim drugim načinom, npr. ličnim prihvatanjem islama, neki ljudi postajali janičari i iza

¹⁶ TS, neke od folija u kojima se spominju ostale titule, a nema ove dvije su: 6b-1, 7b-2, 8a-3, 23b-1, 30a-1, 13a-1, itd., dok se titula *kethüda* spominje samo jednom u dokumentu fol. 6b-2.

¹⁷ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti teşkilatından Kapukulu ocakları*, 69

¹⁸ Safvet-beg (Mirza Safvet) Bašagić-Redžepašić, *Kratka uputa u prošlost Bosne*, Vlastita Naklada, Sarajevo, 1900.

¹⁹ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti teşkilatından Kapukulu ocakları*.

²⁰ Hamid Hadžibegić, "Tri fermana iz prve polovine XVI vijeka", *POF*, II/1951, OIS, Sarajevo, 1952, 83-94

²¹ E. Kovačević, "Jedan dokumenat o devširmi".

²² Adem Handžić, "O janičarskom zakonu", *POF*, 46/1996, OIS, Sarajevo, 1997, 141-15.

²³ Tayyip Gökbilgin, *XV-XVI. asırlarda Edirne ve Paşa livâsı : vakıflar-mülkler-mukataalar*, Üçler Basımevi, İstanbul, 1952.

sedamdesetih godina XVI vijeka. Podaci Tuzlanskog sidžila²⁴ govore da je upravo bilo tako. U nekoliko dokumenata koji govore o jednom nasljednom sporu, a koji su nastali 1644-45. godine, navodi se da je izvjesni Muhamed-baša janičar u kasabi Rača²⁵, u Sremskom sandžaku, na sudu tražio da se registruje da je on rođak umrlog Osmana sina Hasanovog iz Tur Ali-begovog džemata u Donjoj Tuzli. U prvom dokumentu se kaže da je Muhamed-baša sin Jovanov, a da je Osman sin Hasanov, te da su Jovan i Hasan djeca od dva brata. Jovanov otac se zvao Bogdan Božidar, a otac potonjega se zvao Dejan. Samo se u jednom dokumentu Muhamed-bašin otac spominje pod kriptomenom Abdullah, koje uobičajeno označava kršćanskog oca.²⁶ Osim što pokazuje da su sredinom XVII vijeka u Bosanskom ejaletu postojali janičari čiji su očevi bili kršćani, ovaj dokument govori i o tome da su djeca novih muslimana kao što je bio Osman sin Hasanov pamtili imena svojih kršćanskih predaka kroz 2-4 generacije, odnosno kroz razdoblje 60-120 godina. Time se opovrgava tvrdnja Balkanskih nacionalističkih historiografija da je "turčenje" značilo i smrt sjećanja. Jer, kao što je poznato, u nacionalističkim historiografijama balkanskih zemalja (Srbija, Hrvatska, Grčka, Bugarska, Albanija itd.) iznošene su tvrdnje da je *devširma* značila odrođavanje, kulturni šok, prekid svake veze sa ranijom sredinom i kršćanskom porodicom. Na isti način tumačio se i ponekad se još uvijek tumači cjelokupan proces prihvatanja islama²⁷. U prilog opovrgavanja ove tvrdnje mogu se navesti mnogi drugi slučajevi kako među janičarima tako i među svim ostalim muslimanima, bilo da su oni sami prešli na islam ili neko od njihovih predaka. Među svim tim primjerima koji dokazuju da tzv. "turčenje" nije značilo i smrt sjećanju svakako treba istaći slučaj velikog vezira Hadum Atik Ali-paše (poginuo 917./1511.). Naime, profesor M. Tajib Okić na osnovu dokumenta sačuvanog u najstarijem kompletnom sidžilu Sarajevskog kadije, onom iz 964-65./1556-58., dokazao je da poznati veliki vezir Hadum Atik Ali-paša potiče iz sela Drozometve u sarajevskom kraju. Dokument je *hudžet* nastao

²⁴ Većim dijelom sidžil se nalazi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci pod signaturom A-3726/TO, a drugi manji dio u Arhivu Tuzlanskog kantona pod signaturom 4-7. U obje institucije fragmenti sidžila dospjeli su iz posjeda bibliofila Osman Asaf-ef. Sokolovića

²⁵ Danas Sremska Rača u Srbiji. O kasabi Sremska Rača u Sremskom sandžaku Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, "Sarajevo", Svjetlost, 1975, 24, 35, 44, 56, 227. (dalje: A. Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*).

²⁶ TS, fol. 30a-2, 39b-1.

²⁷ Takvi pogledi na devširmu i prihvatanje islama nalaze se u knjizi Srećko M. Džaja, *Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine: predemancipacijsko razdoblje 1463-1804*, 2. popravljeno i dopunjeno izdanje, Ziral, Mostar, 1999.

21. džumade-l-ula 964./22.03.1557. Prema tom dokumentu, neki Evlijā sin Sulejmanov stanovnik sela Drozgometva u sarajevskom kraju podigao je nasljednu parnicu. Kao svjedoke na sud je izveo spahije Mehmed-čelebiju sina Mahmudovog i Husejna sina Mahmudovog. Očito se radilo o dvojici braće. Oni su potvrdili da je Evlijā sin Sulejmana a da je Sulejman sin Milorada, otac tog Milorada je Vučihna, a Vučihnin otac je Ostoja. Umrli veliki vezir Ali-paša sin je Radešina, Radešin je sin Vučihne, a Vučihnin otac je Ostoja. Dakle zajednički predak Evlije sina Sulejmanovog iz Drozgometve i velikog vezira Hadum Atik Ali-paše bio je neki Ostoja iz Drozgometve²⁸.

Osim toga, slučaj Muhamed-baše iz kasabe Rača je interesantan i zbog očitog raskoraka između pravnih normi i/ili pravne misli, te dnevne prakse. Poznate su Ebu Suudove fetve kojima on određuje da osoba koja je primila islam ne smije nasljeđivati imovinu svojih kršćanskih predaka, rođaka i roditelja, odnosno čitave uže porodice²⁹. Nekada su kadije striktno uvažavale ovu fetvu kao što to pokazuju dokumenti iz Grbaljske župe iz istog perioda, koje je objavio Hamid Hadžibegić³⁰, ali su tuzlanske kadije očito bile drugog mišljenja. Treba podsjetiti da fetva ipak nije zakon nego je to mišljenje pravnog učenjaka, i ostaje na slobodnom kadijskom uvjerenju kojoj će se fetvi prikloniti, odnosno hoće li uopšte uzeti u obzir fetvu o nekom pitanju ili će se rukovoditi vlastitim pravnim rezonovanjem (*re'ÿ*).

Nije moguće na osnovu podataka iz ovog fragmenta sidžila utvrditi brojčano stanje janičara u Tuzlanskom kadiluku, zvanično poznatom kao kadiluk Obiju Tuzla (*Memlehatayn*), oko polovine XVII vijeka. To bi se tek moglo utvrditi na osnovu spiskova plata, odnosno popisa tvrđavskih posada koji su vođeni kao posebni defteri. Kao što su pokazala istraživanja Adema Handžića, janičari su bili prisutni u vojnoj i administrativnoj organizaciji tuzlanskog kraja od samog početka osmanske vlasti³¹. Ali, janičari nisu bili predominantan vojni rod. Pored spahija, martolosa i vojnika te povlaštenih skupina kao što su Vlasi, rudari, solari, i dr., vojno-administrativna organizacija tuzlanskog kraja poznavala je jednu odvojenu grupu pod imenom džindi (*cündi*), po kojima je dobila

²⁸ M. Tajib Okıç, "Hādım ('Atık) Ali Paşa Kimdir?", *Necati Lugal Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1968, 501-515, posebno 512-14.

²⁹ Mehmet Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebussuud Efendi fetvaları ışığında 16. asır Türk hayatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1983.

³⁰ Hamid Hadžibegić, "Turski dokumenti Grbaljske župe iz XVII stoljeća", *POF*, I, OIS, Sarajevo, 1950, 23-50.

³¹ Adem Handžić, "O islamizaciji u sjevero-istočnoj Bosni u XV i XVI vijeku", *POF*, XVI-XVII/1966-67, OIS, Sarajevo, 1970, 5-48. (dalje: A. Handžić, "O islamizaciji u sjevero-istočnoj Bosni...").

ime poznata Džindić-mahala. Handžić je utvrdio da se radilo o plaćenim tvrđavskim posadnicima-konjanicima, po dužnostima bliskim onim spahijama koji su ostajali da za vrijeme pohoda kao rezerva održavaju sigurnost u krajevima udaljenim od ratišta³². U takvoj visoko razvijenoj vojnoj organizaciji janičari nisu mogli dominirati, ali su bili značajan faktor što se može zaključiti iz dubinske analize podataka iz sidžila. Janičari su bili, prema podacima sidžila, zastupljeni među stanovništvom svih razreda platežne moći. Među njima bilo je bogatih ljudi, srednjih slojeva, nižih srednjih slojeva, a i siromaha. Takva imovinska razuđenost mogla se pojaviti samo među većom grupom ljudi, pa se može zaključiti da je janičara u tuzlanskom kraju bilo dosta. U prilog toj tezi ide da je janičara bilo među muslimanima iz janičarskih porodica gdje se zvanje prenosilo sa oca na sina, ali i da ih je bilo među muslimanskim stanovništvom čiji očevi nisu bili janičari. Dakle, za taj vojni rod i karijeru u njemu opredjeljivali su se ljudi i koji nisu bili porodičnom tradicijom predodređeni za to, što pokazuje da je pripadnost tom redu smatrana atraktivnom te su mnogi hrlili u njega. Brojnost janičara podupire i činjenica da su pored muslimana u tuzlanskom kraju u njega ulazili i kršćani, bilo devširmom, bilo ličnim činom prelaska na islam. Tako je izvjesni Muhamed prešavši na islam dobio janičarsku službu u Budimu (*...İslâm ile müşerref olup Budun yeniçeriliği verilen ...*)³³. Iz upisa je jasno da je ovaj Muhamed na islam prešao kao zrela osoba, jer pored izraza *İslâm ile müşerref olup* (bio je počastvovan islamom) navodi se ime njegove supruge Dejane koja nije bila muslimanka, jer se za nju koristi izraz *zimmîyye* (štićenica muslimanske države). I to što janičare srećemo u vojnoj službi i među tvrđavskim posadama, zatim kao gradsko stanovništvo koje se bavilo zanatima i trgovinom, i na kraju nastanjene na selu bilo kao posjednike, sa čifčijama ili drugom vrstom najamnih radnika, odnosno kao klasične slobodne seljake koji sami obrađuju svoje posjede, govori o širokoj društvenoj razuđenosti janičarske populacije, a samim tim i o njenoj brojnosti.

Primijećeno je u osmanistici da su janičari igrali vrlo važnu ulogu ne samo u vojnoj organizaciji nego i u administrativnim poslovima, te prikupljanju državnih nameta³⁴. Takve tvrdnje potvrđuju i podaci iz

³² A. Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, 75-77.

³³ TS, fol. 28b-1.

³⁴ I Hamid Hadžibegić i Linda Darling osvrću se na značajnu ulogu janičara u sakupljanju glavarine-džizije, i izvanrednih danaka te nameta (avāriz): Hamid Hadžibegić, "Džizija ili harač", *POF*, V/1954-55, OIS, Sarajevo, 1955, 43-102; Linda Darling, *Revenue-raising and legitimacy: tax collection and finance administration in the Ottoman Empire, 1560-1660*, E. J. Brill, Leiden and New York, 1996.

Tuzlanskog sidžila. Velika tuzlanska mukata soli i solana koja je pripadala sultanovom hasu bila je praktično u rukama janičara. Sidžil potvrđuje da su državni upravitelji mukate-*emīni* bili janičarske age. S druge strane u Tuzli je postojao janičarski *serdār* kao glavni zapovjednik janičara tog kraja, ali se ne bi moglo reći da je *serdār* bio ujedno i *emīn* mukate soli. Prije će biti da se radilo o dvije različite ličnosti sa vrha janičarske hijerarhije u Tuzli. Pismo budimskih aga tuzlanskim janičarskim vođama svjedoči da su neki od tuzlanskih janičarskih odabaša-desetara djelovali kao skupljači džizje (*cizyedār*). Takođe je i *emīn* mukate soli kao janičarski oficir upravljao prihodima mukate, izdavao tapije na zemlje pod mukatom i uzimao pristojbe na to, itd., što govori o njegovoj ulozi u finansijskom i ekonomskom životu kraja³⁵. Jasno je da je država povjeravala skupljanje velikog dijela svojih prihoda janičarima kao veoma povjerljivom dijelu vojno-administrativnog aparata. Takva uloga janičara bila je i jedan od uzroka porasta njihovog ugleda i realne moći u lokalnim zajednicama. Onaj ko prikuplja najvažnije danke za sultana i sam je važna ličnost. Pored njegove redovne plate, svaka kalkulacija ubiranog danka podrazumijevala je i nagradu za skupljača koja je ulazila u iznos nameta. Iznad svega pojavljivala se i mogućnost primanja poklona te uzimanja ili iznuđivanja mita. Tako su se skupljači danaka bogatili i legalno i nelegalno, odnosno formalno i neformalno. Takve funkcije u prikupljanju i kontrolisanju državnih dobara i nameta u svojim rukama su držali gotovo po pravilu janičarske starješine od odabaše do serdara, dok su običnim vojnicima iz istog reda takvi prestižni i lukrativni položaji bili nedostupni. Upravo kroz te funkcije lokalni janičarski starješine su i izbijali u red vilajetskih ajana. Na tom primjeru jasno se vidi socijalna stratifikacija te socijalne razlike unutar jednog te istog vojnog reda.

U nauci postoji mišljenje da su janičari XV i XVI vijeka bili prvenstveno angažovani u pohodima, a da su kasniji janičari bivali vojnici samo nominalno, dok su se bavili zanatima, trgovinom i ostalim oblicima gradske privrede³⁶. Takvo mišljenje se ne bi moglo održati za XVII vijek, kako za Tuzlanski kadiluk, tako i za cijelo carstvo. Ono što je bila specifičnost janičara u Tuzlanskom kraju u XVII vijeku bila je njihova vezanost za vojno uređenje Budimske krajine. Više upisa u sidžilu pokazuje da su janičari iz tuzlanskog kraja služili u važnim tvrđavama u

³⁵ TS, fol. 2a-2, 3a-3, 20b-1, 21a-2, 21b-2, 28a-1, 28a-2, 31a-2, 41b-1, 42a-2, 50b-2, 51b-2, 58a-2, 68b-3.

³⁶ A. Handžić, "O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni..."; isti, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, 237-48; isti, "Zvornik u drugoj polovini XV i u XVI vijeku", *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, godina XVIII, Sarajevo, 1970, 141-96.

Budimskom i Temišvarskom ejaletu. Tako je izvjesni Hurem-baša iz sela Dlačić osam godina službovao u tvrđavi na Budimskoj krajini. Njegov zapovjednik-*zābit* mu nije dozvoljavao da za tih 8 godina ikada posjeti svoje selo. Hurem-bašin otac je u međuvremenu preminuo, a njegove amidže su ustupile i svoju i njegovu zemlju u čiftluk izvjesnom Bekir-halifi, stanovniku mahale Osman-kethoda u Donjoj Tuzli. Hurrem-baša je donio ferman sa Budimskom divana i priložio fetve te je vraćen u posjed mulkovnih i mirijskih dobara koja je trebao naslijediti od oca u prvostepenom postupku. Njegov osnovni argument bio je da mu njegov zapovjednik-*zābit* nije dozvoljavao posjete rodnom kraju za čitavih osam godina³⁷. Međutim u drugostepenom postupku Bekir-halife je uspio da obori ovu presudu pozivajući se na princip da petogodišnje odsustvo anulira nastanjenost na nekoj zemlji³⁸. Jasno je da je Bekir-halife imao bolje lokalne kontakte i da je uspio da nametne svoje mišljenje. Ovaj slučaj svjedoči o rizicima koje je sa sobom nosio i društveni uspon od običnog muslimanskog seljaka do plaćenog janičara. Hurrem-baša je dobio platu za svoju službu na Budimskoj krajini, ali je izgubio očevinu.

Interesantan je i slučaj u kojem je osoba bila janičar u poznatoj tvrđavi Eger u Budimskom ejaletu, a organi Bosanskog ejaleta pokušavali su da od njegovog oca također janičara naplate izvanredni namet kao “pohodska protuvrijednost” (*sefer bedeliyyesi*)³⁹. Otac, umirovljeni janičar, nije želio da plati namet i bio je šikaniran, ali su i on i njegov sin na sudu dokazali da se radi o neprekinutom lancu janičarskih porodica, tj. da su njihovi očevi i djedovi takođe bili janičari te su donijeli prepise fermana u kojima se kaže da stari janičari ne plaćaju izvanredne name-te kao što je “pohodska protivrijednost”, tj. plaćanje za neodlazak na neki vojni pohod. Janičari su bili pred alternativom da izvjesno vrijeme služe po tvrđavama Budinskog ejaleta kojima je očito stalno trebala ljudska snaga iz Bosanskog ejaleta, a posebno Zvorničkog sandžaka ili da se trajno nastane po gradovima i tvrđavama Budinskog ejaleta. Sidžil svjedoči da nisu samo janičari nego i druge društvene grupe kao *cerahôri*-građevinski radnici na tvrđavama odlazili u ugarske tvrđave na višemjesečnu službu iz Tuzlanskog kadiluka. I oni janičari koji su trebali da služe po tvrđavama Budinskog ejaleta praktično su to trebali da rade isključivo od aprila do oktobra, odnosno od Jurjeva (*Hıdırellez*) do Mitrovdana (*Kasım*) po starom kalendaru, pa je njihovo zadržavanje po tvrđavama bilo protivzakonito i akt zapovjedničke samovolje. Zbog realnosti na terenu i novih prilika za građenje karijere neki janičari su

³⁷ TS, fol. 5a-2.

³⁸ TS, fol. 43a-1.

³⁹ TS, fol. 33a-1.

se odlučivali za trajno preseljenje u ugarske tvrđave odnosno u tvrđave na području Budimskog, Temišvarskog, Kanjiškog i Ujvarskog ejaleta. Ti janičari su raznim aranžmanima ustupali prava na svoju imovinu u Tuzlanskom kadiluku u zamjenu za gotov novac. Tako je Osman sin Arslanov nastanjen u tvrđavi i gradu Temišvaru nagodbom ustupio svoja nasljedna prava iza amidže mu Ibrahim-baše ostalim Ibrahim-bašinim nasljednicima. Ti nasljednici, kao i umrli Ibrahim-baša, bili su stanovnici Donje Tuzle. Osman je svoj dio ustupio za skromnu sumu od 4800 akči⁴⁰. Ovdje treba uzeti u obzir da su nagodbe obično vršene da bi se izbjegao potpuni gubitak parnice kao i da je Osman bio nastanjen trajno u Temišvaru jer se kaže *Timișvar sükkânından* (od stanovnika Temišvara). Temišvar je inače bio jedan od najvažnijih i najbolje plaćenih garnizona Osmanskog carstva. Zbog toga mu je borba za nasljedstvo mogla izgledati skuplja od samog dobitka. Prema jednom fermanu sa kraja XVII vijeka koji je objavila Radmila Tričković, bio je stari običaj Budimske krajine (*Budun serhaddi*) da muslimani i muslimanska raja Zvorničkog sandžaka služe u tvrđavama Budimske krajine. U tom fermanu se veli da je ta služba morala biti trajna, pa da ti vojnici nisu smjeli napuštati tvrđave poslije 2-3 mjeseca službe⁴¹. Otvoreno je pitanje da li stalna služba podrazumijeva službu tokom čitave godine ili klasični period od Jurjeva do Mitrovdana. Porijeklo ove vojno-radne migracije moglo bi se tražiti u specijalnom prilikama Dugog rata kada su, kako to svjedoči Hasan Kafi Pruščak u osmanskoj vojsci 1593-1606. godine služili ne samo pripadnici bosanskog askera nego i bosanska muslimanska raja, naoružana vatrenim oružjem. Hasan Kafi Pruščak bio je veliki protivnik tog ulaska muslimanske raje u vojne odrede i smatrao ga je jasnim izrazom kvarenja ustaljenog poretka⁴².

Što se tiče ekonomske snage janičara moramo opet naglasiti da podaci iz sidžila pružaju potvrde za uvjerenje da se tu radilo o visoko-stratifikovanoj velikoj masi oficira i vojnika. Drugim riječima, među njima je bilo bogatih srednje stojećih i slabije stojećih ljudi. Pravog siromaha ipak među njima nije bilo, jer su janičari dobivali novčane plate koje su bile daleko isplativije od ubiranja naturalnih dadžbina po malim timarima. Upravo zbog plate u gotovom novcu mnogi seljaci su pokušavali i uspijevali da uđu u janičarski red. Ali u sidžilu postoji jedan dokument u kome se vidi da osoba nosi janičarsku titulu baša, a da mu je otac visoki

⁴⁰ TS, fol. 6a-3.

⁴¹ Radmila Tričković, *Beogradski pašaluk 1682-1739*, Službeni glasnik, Beograd, 2013, na više mjesta.

⁴² Hasan Čafi, "Nizam ul alem. Temelji mudrosti o uređenju svijeta", preveo Safvetbeg Bašagić-Redžepašić, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, 31/2, 1919, 165-179.

timarnik-*zā'im* sa titulom beg⁴³. Takođe, u sidžilu postoji upis gdje se među svjedocima čina navodi osoba sa titulom baša a njegov otac je sa titulom beg⁴⁴. Kada neko sa titulom zaima prelazi u janičare očito je da su mu atraktivne bile mogućnosti koje su se pružale pred janičarskim oficirima u smislu njihove finansijske moći i značajne vojno-administrativne uloge u lokalnoj zajednici. Evgenij Radušev je ustanovio veliki broj janičara seljaka u XVII vijeku u Bugarskoj, posebno u Rodopima, gdje su se nalazili islamizirani Slaveni, poznati kao Pomaci⁴⁵. On je pokazao da taj fenomen širenja janičara na selu ima usku vezu sa vojnicima kao vidom povlaštene, pretežno, kršćanske raje. Vojnici su veoma lako postajali muslimani i janičari. U tuzlanskom kraju i u Zvorničkom sandžaku Adem Handžić i Nedim Filipović su uočili brojne grupe povlaštene raje (rudari, solari, Vlasi, martolosi, itd.). Od sredine XVI vijeka nalazimo veliki broj islamizovanih Vlaha i vjerovatno iz te populacije potiče veliki broj janičara-seljaka u Zvorničkom sandžaku⁴⁶. U tuzlanskom kraju nalazimo čiste janičare, odnosno janičare sinove janičara, ali isto tako i čiste seljake, odnosno seljake-poljoprivrednike sa malim posjedom, ali i nalazimo primjere janičara koji stvaraju veće i velike čiftluke sa najamnim radnicima. U XVII vijeku u tuzlanskom kraju janičari često otkupljuju pravo posjedovanja tapije, oživljavaju napuštene zemlje i na njih naseljavaju svoje čifčije. Ovdje se mora voditi računa da se tu manje radilo o borbi za zemlju, a više o oživljavanju zapuštene zemlje kao što izričito govori jedan dokument u sidžilu prema kome je izvjesni janičar zemljama za koje je uzeo tapiju od *emīna* mukate u Tuzli pridružio tri do četiri napuštene čifličke njive u istom selu, a da se radilo o napuštenoj zemlji utvrdila je komisija lokalnog stanovništva o čemu je nastao poseban dokument (*keşf temessüğü*)⁴⁷. Poznata veza između janičara i esnafa potvrđena je i podacima ovog sidžila u kojima se jedna osoba koja je bila sahačija (*saatī*) navodi i kao baša⁴⁸. Brojne transakcije gradskim nekretninama srednje vrijednosti i učestala pojava janičara u svjedocima čina (*şuhûd'ül-hâl*) govori o tome da su janičari bili znatan dio srednjih gradskih slojeva u Tuzli oko polovine XVII vijeka. Međutim, cjelokupni život Tuzle oko polovine XVII vijeka nije bio u znaku janičara kao što je to bilo u Sarajevu krajem XVIII vijeka. Dok se za

⁴³ TS, fol. 60a-4.

⁴⁴ TS, fol. 61a-4.

⁴⁵ Evgeni Radushev, "Peasant Janisseries", *Journal of Social History*, V. 42, 2008, 447-67.

⁴⁶ A. Handžić, "O islamizaciji u sjevero-istočnoj Bosni..."; Nedim Filipović, *Islamizacija u Bosni i Hercegovini*, Centar za kulturu, Tešanj, 2005.

⁴⁷ TS, fol. 21b-2 i 21b-3.

⁴⁸ TS, fol. 63b-2.

Sarajevo u tom periodu može postaviti znak jednakosti sa janičarima, u Tuzli oko polovine XVII vijeka gradsko društvo bilo je mnogo složenije i odlikovalo se različitim i interesnim grupama pa je tako u njoj vlada-la manje-više društvena ujednačenost. Upisi o janičarima kao kreditori-ma, dužnicima i jamcima potvrđuju da je pretežan broj janičara spadao u srednji imovinski stalež. Karakterističan primjer je gotovinski vakuf janičara Kasim-baše iz koga je 500 akči davano u zajmove na kamatu⁴⁹.

U historiografiji se često povezuju lokalni janičari i nasilje. Lokalni janičar je postao prototip ratnika-nasilnika i on je preko narodne tradici-je, bilo bošnjačke, bilo kršćanske, ušao u literaturu kao orijentalizovani tip (Mustafa Madžar, Braća Morići, Đerzelez itd.). Smatramo da histo-riografija treba da se distancira od ovakvog literarizovanog tipa, ali i da treba da se kloni bilo kakve ružičaste slike prošlosti. Janičarsko nasi-lje je zaista postojalo kao fenomen u kriznim vremenima Carstva (kraj XVI-početak XVII vijeka; kraj XVIII-početak XIX vijeka). Ali ono tre-ba biti tumačeno u svom historijskom i društvenom kontekstu. U sidži-lu postoji opširan dokument-*hudždžet* sa registracijom priznanja o jani-čarskom nasilnom upadu u franjevački samostan Gradovrh blizu Donje Tuzle. Kao što je poznato taj samostan je nastao tek u osmansko doba⁵⁰. Dokument kaže da su fra Istepan⁵¹ i ostali gradovrški fratri pozvali pred sud Mahmud-bašu sina Hasanovog, stanovnika mahale Kose Osman-bega u Donjoj Tuzli i izjavili da je on upao u manastir sa još nekoliko ljudi zanatlija i građana kasabe. To se desilo između dvije popodnevne molitve. Oni su u samostanu pekli kebabe, pili vino i nasilno se ponašali sve do noći da bi na kraju rekli samostanskom slugi Grguru da im da pare za piće (*şerbet akçesi*) pa su ga iza jacije pretukli i odvukli u kasabu. Mahmud-baša je sve to priznao pa je njegovo priznanje zave-deno u sidžil na zahtjev fratara, najvjerovatnije u svrhu naplate odštete. Iz dokumenta se vidi da je ova osoba janičar u prvoj generaciji, da mu je otac musliman koji nije bio janičar, da se družio sa zanatlijama i dru-gim gradskim mladićima⁵². Ovakvoj vrsti iznuda u svim novovjekovnim društvima bili su skloni vojnici izvan pohoda i trenutno bez plata. Ovdje je važno da su fratri bili uspješni u svom nastojanju da se prestup sudski registruje i da počinitelj sam prizna svoj djelo vjerovatno ustrašen reperkusijama. Ovo nam govori da je većina stanovništva smatrala sudove efikasnim te korisnim da se obrati za sudsku pomoć, i pored relativno visokih sudskih taksi. Vjerodostojnosti samog dokumenta doprinosi i

⁴⁹ TS, fol. 33a-5.

⁵⁰ A. Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, 92, 119, 200, 207, 261.

⁵¹ Tako stoji u originalu.

⁵² TS, fol. 18b-4.

to što je među svjedocima čina upisan i jedan janičar neki Memi-baša, kao osoba koja potvrđuje fratarsku verziju događaja.

O problemu janičarskog nasilja vrlo važne podatke donosi prepis jednog fermana Budimskog divana. Ferman je upućen tuzlanskom kadiji i tuzlanskom janičarskom serdaru. U fermandu se kaže da je stanovništvo sela Lukavica podnijelo arzuhal divanu kako su mlinovi na rijeci Toplici, koje oni posjeduju zajedno sa stanovnicima sela Bahšibeg, njihova mulkovna dobra i da za njih nikada nisu davali mirijske namete i pristojbe. Sada se grupe medresanskih softa (*suhtevât*), janičari i još neki besprizornici protivzakonito nameću, donose u mlinove svoje žito i meljuga na silu, uzimaju desetinu od vlasničkog žita i upropaštavaju vlasničke prinose. Divan naređuje da dvojica pouzdanih ljudi istraže i spriječe zloupotrebe⁵³. Ono što je važno u ovom fermandu jeste to da se u njemu spominju kao izgređnici medresanske softa i janičari. Ustanci medresanskih softa izbijali su po Osmanskom carstvu još sredinom XVI vijeka a kulminirali su velikim Dželalijskim pobunama 1590-1610. u kojima su u savezu nastupali softa, niži janičari i sitne spahije. Mustafa Akdağ i Michael Cook utvrdili su da je osnovni razlog ovih pobuna nagli porast stanovništva od polovine XVI vijeka i rastuća nezaposlenost među mladima iz nižih slojeva⁵⁴. Osiromašeni mladi seljaci su pokušavali odlaskom u medrese ili upisivanjem u janičarske i spahijske redove da se domognu posla i društvenog uspona. Međutim, institucije Carstva nisu bile u stanju da apsorbuju sve diplomirane studente odnosno vojne aspirante. Tako da su umjesto gladnih seljaka sada državom krstarili nezaposleni diplomirani studenti i trenirani ratnici. Njihovo ponašanje, svakako prouzrokovano njihovim nezadovoljstvom, odlikovalo se nasilnošću i grubošću. Upravo iz ovog dokumenta vidimo da su slične alijanse nastajale po Bosni u prvoj polovini XVII vijeka. Mreža medresa se raširila, a zaposlenja nije bilo, od 1606. do 1645. ratovi se nisu vodili, pa su tako i vojnici bili potplaćeni ili nikako plaćeni. Oni su zato stvarali nasilničke grupe koje su se neodgovorno ponašale, a najveća žrtva tog ponašanja bilo je seosko stanovništvo svih konfesija koje nije posjedovalo ni sredstava ni moći da se brani. Da je problem bio ozbiljan vidi se i iz toga što su seljaci Lukavice u Tuzlanskom kadiluku dostavili na Budimski divan svoju predstavku i isposlovali ferman u svoju korist, a to je bila dugotrajna i skupa procedura. Ovdje se mora napomenuti da nasilničke grupe o kojima ovaj svjedoči nisu bile samo muslimanske grupe, jer

⁵³ TS, fol. 5b-1.

⁵⁴ Michael A. Cook, *Population pressure in Anatolia 1450-1600*, Oxford University Press, 1972; Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celâli İsyânları"*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975.

u nekim drugim dokumentima se spominju *zimije* nasilnici i odmetnici (*zimmî eşkiya*), odnosno nemuslimani-štićenici Osmanske države. Tako su nasilnici *zimije* Marko i Istepan⁵⁵ napali i ranili osobe po imenu Halil i Ibrahim, pa su se ova dvojica potonjih žalili Bosanskom divanu na što je odgovoreno slanjem posebnih osoba da ispituju slučaj⁵⁶. Što se tiče organizovanog nasilja treba svakako spomenuti grupe u kojima su zajedno djelovali muslimani i nemuslimani. I te grupe su predstavljale veliki problem za vojne i upravne vlasti. Bitno je da su te vlasti sve te grupe posmatrale kao problem i protivzakonite formacije, pa se tako djelovanje svih tih grupa ne može okarakterisati kao političko nego kao kriminalno-izgredničko. Prema upisu u sidžilu jedna takva grupa osmjelila se opljačkati u selu Špionica, kod Srebrenika, imovinu visokog timarnikazā'ima sa gotovinom od 20.000 akči i još dosta druge imovine u vrijednosti od 1.500 groša. Bosanski divan naredio je da se organizatori ovog čina izvjesni Fejzullah i Furtuna Istepan⁵⁷ uhapse i ispituju⁵⁸. Kako se ne spominje žestoka kazna za ovakav čin, može se pretpostaviti da su vinovnici bili uticajne osobe u tom pretežno seoskom okruženju, gdje su vjerovatno mogli više manipulirati širim narodnim masama. Uz ovo treba napomenuti da nam ovaj upis također govori i jednoj vrsti ujednačenog rasporeda bogatstva u Tuzlanskom kadiluku odnosno u Zvorničkom sandžaku. Što se tiče zemljišnih posjeda iz upisâ u sidžilu jasno je da se tu radi o manjim timarima i baštinama. Međutim, opljačkani Ismail-beg imao je 20.000 akči u gotovini i još ostale vrijedne stvari u iznosi od 1.500 groša, što sigurno nije imala većina prvaka kako u gradovima tako ni po selima. Dodaju li se na ovo i upisi o transakcijama novca u iznosima od po 4.500, 4.800, 14.000, 80.000 akči u raznim dijelovima Tuzlanskog kadiluka⁵⁹ onda se dobija jasnija slika o ekonomskom stanju toga doba koja i nije bila baš tako loša. Ovdje posebno treba istaći da su mnoge od ovih transakcije vršili pripadnici janičarskog reda ili su navedeni kao svjedoci neke od tih transakcija.

Ovo su samo dijelovi jedne veće analize svjedočanstava o janičarima koja nam nudi ovaj sidžil. Ali već sada je jasno da je XVII vijek veoma značajno razdoblje historije janičara u čitavom Bosanskom ejaletu i da je to razdoblje karakterisano različitim formama, od kontinuiteta sa starijim vijekovima, preko savremenih promjena, do nagovještaja onih događanja i pojava koje će se razviti tek za jedan vijek ili čak vijek i pol.

⁵⁵ Tako stoji u originalu.

⁵⁶ TS, fol. 7b-1.

⁵⁷ Tako stoji u originalu.

⁵⁸ TS, fol. 40a-1.

⁵⁹ TS, 15a-2, 15a-3, 15a-4, 24b-1 i 24b-2, 59b-2.

JANISSARIES IN THE LIGHT OF THE SIDJILL
OF TUZLA OF 1054-55/1644-46

Summary

This paper gives a shorter analysis of some data on janissaries in the region of Tuzla recorded as documents of fragmentary Sicill of Tuzla. These are preserved in the Tuzla Sharia court record of 1054-55/1644-46 in the Gazi Husrev Bey Library in Sarajevo, as a part of the bequest of Osman Asaf-ef. Sokolović. Many of the records, be it shorter or longer ones, give better insight into history of janissaries in region of Tuzla region during the Ottoman rule. There are numerous records of janissaries in the Sicill, and in some they are recorded as direct participants of an act, while in some they are recorded as witnesses of an act. Many records in which janissaries are mentioned indeed show that they were omnipresent in all spheres of life in the Tuzla region. What particularly is interesting is the fact that many janissaries are recorded with non-Muslim names of their fathers, and furthermore some of them count names of their non-Muslim ancestors far back. This clearly confutes theories of some Balkan nationalists that conversion to Islam meant the death of remembering of the past. Added to this, author in wider context puts janissary violence which actually was reflection of discontent of many groups in the society and was directed against government, and it is clear that this violence was not directed primarily against some ethno-religious groups protected by the Ottoman State. The paper is a small contribution to still clearly not known history of janissaries in Bosnia, but also to that of the other parts where Ottomans ruled

Key words: janissaries, desvshirme, fortress garrison, Potur, Court of Memlehatayn, kul, gulâm, beşe, serdâr, râcil, labour and military migrations, janissary violence.